

ПРАВО В ДЕСЕТКАТА

Ако обичате да правите викторини с интересни езикови въпроси или да печелите басове, с този прост въпрос можете да ударите право в десетката. Как е правилно: *деветка* или *девятка*, *десетка* или *десятка*?

Въпросът е идеален за басове, защото поне половината българи употребяват грешните форми *девятка* и *десятка* (по резултати от търсене в Гугъл), а друга част погрешно смятат, че двойките думи са дублети. Объркването произтича от грешна аналогия с явлението **променливо я**, което е наследник на старобългарската ятова гласна и в определени условия преминава в *е*. Ятова гласна се е срещала в думи като *бял* – *бели*, *голям* – *големи*, *бряг* – *крайбрежие* и други. Правилото гласи, че **я** преминава в *е*, когато е изпълнено поне едно от условията: (1) не е под ударение, (2) следващата сричка съдържа гласна *е* или *и*, (3) следващата сричка съдържа мека съгласна или *ж*, *ч*, *ш*, *й*. (За справка: **Официален правописен речник на българския език**, София, 2012, стр. 15 – 16.)

Погрешно се смята, че *девет* – *девятка* отразява явлението **променливо я**. Ако беше така, как могат да се обяснят форми като *девета*, *девето*, при които не е изпълнено никое от посочените три условия? Аналогията с ятовия преглас е грешна, защото в старобългарски на мястото на *е* в думите *девет*, *десет*, *пет* не стои ятова гласна, а друга старобългарска буква, наречена малка носовка (изговаряна като носово *е*). В позицията на малката носовка в български се изговаря и пише *е* (*девет*, *десет*, *пет*), а в руски – *я* (*девятъ*, *десять*, *пять*). Ето защо вероятното обяснение за произхода на грешните форми *девятка* и *десятка* е влияние от руски език. Още повече, в *Речник на българския език* на Найден Геров (първи том излиза през 1895 г.) малката носовка навсякъде е предадена с буква **я**, но не трябва да се забравя, че Найден Геров е учил в Одеса (тогава в Руската империя) и става руски поданик.

В заключение можем да обобщим, че правилните български форми на думите са *деветка* и *десетка*. Единственото изключение в българския книжовен език е думата *десятък* (вид данък), която вероятно също се налага под руско влияние, наред с българския еквивалент *десетък*.

Ивелина Стоянова

Секция по компютърна лингвистика
Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН